

Herijking bekwaamheidseisen leraren

Vlaamse studenten die leraar willen worden in het secundair onderwijs, worden didactisch geschoold in de Specifieke LerarenOpleiding (SLO). Eén van de modules is Leraar en Verantwoordelijkheden (LEV).¹ Dat gaat over onderwijsrecht (de rechtspositie van leraren en leerlingen) en over de juridische en morele plichten van leraren (professionele deontologie). Soms wordt ook geoefend in het aanpakken van beroeps-ethische dilemma's (ethische competentie). Deze module leidt tot één van de wettelijk vereiste basiscompetenties op: de leerkracht kan zich documenteren over de eigen rechtspositie en die van de leerlingen (7.4).²

In Nederland zijn er eveneens wettelijke bekwaamheidseisen waaraan leraren moeten voldoen en waar dus aan gewerkt moet worden in de lerarenopleiding. De Onderwijscoöperatie (de voormalige SBO) wil die competentielijst herijken en roept leraren op daaraan hun bijdrage te leveren.³ In haar Discussienota (30/9/2011, blz. 8) wordt echter als uitgangspunt gesteld dat deontologische en ethische aspecten van het leraarsberoep niet tot de wettelijke basiscompetenties kunnen worden gerekend.⁴ 'In bekwaamheid zijn vakkennis en vakkunde nauw verweven met de persoonlijkheid van de leraar en zijn beroepshouding. Toch blijft de beroepshouding in de bekwaamheidseisen grotendeels buiten beeld. Beroepshouding is een kwestie van intenties en betrokkenheid, van moraal en beroepsethiek. Bekwaamheidseisen krijgen kracht van wet. Eisen ten aanzien van het weten en kunnen, zijn voor te schrijven. Moraal en ethiek echter niet, dat is geen zaak van de overheid. Die moet de beroepsgroep zelf, van binnenuit, waarborgen en regelen.'

Eenzijds is het een nobel uitgangspunt van de lerarenorganisaties (verenigd in de Onderwijscoöperatie), dat zij het tot hun eigen taak rekenen te bevorderen dat leraren professioneel en integer handelen, met inachtneming van de wettelijke en contractuele voorschriften en richtlijnen die daartoe zijn opgesteld en rekening houdend met de verwachtingen die leerlingen en ouders in redelijkheid jegens leraren mogen koesteren. Ook mogen lerarenopleidingen als uitgangspunt kiezen dat hun studenten nog de ruimte moet worden gegund om fouten te maken, waar het gaat om professioneel en integer handelen.⁵ Het is de taak van ervaren lerarenopleiders hun daarop feedback te geven en hen bij te sturen.

Maar vreemd genoeg kiest de Onderwijscoöperatie een wel heel extreem standpunt.⁴ Zij stelt in haar Discussienota dat de overheid zich afzijdig moet houden en niet van aankomende leraren mag eisen dat ze bekwaamheden op het gebied van de professionele plichtenleer en de beroepsethiek bezitten. Ook is het verbazend dat kennis van het onderwijsrecht, waaronder de rechten van leerlingen, in haar nota ongenoemd blijft, als ingangseis voor het leraarsberoep en als wenselijk doel van de lerarenopleiding. Rare jongens, die Vlamingen, dat ze zich druk maken om dergelijke competenties? Of zijn de Hollanders vreemde snuiters dat ze professionals menen te kunnen opleiden zonder aandacht te besteden aan hun wettelijke en professionele plichten of aan hun beroepsethiek?

Nou ja, het is niet helemaal waar dat de Nederlandse lerarenopleidingen deze onderwerpen links laten liggen.⁶ In hoofdstuk 6 van de *Generieke Kennisbasis Tweedegraads Lerarenopleidingen* (12/9/2011, blz. 54-58) stelt men dat van een startbekwame professionele docent wordt verwacht 'dat hij zijn verantwoordelijkheid voor zijn eigen professionele ontwikkeling erkent en (...) zijn opvattingen over het leraarschap (...) onderzoekt, expliciteert en ontwikkelt' en dat hij in staat is 'zijn professioneel handelen vanuit een eigen visie te expliciteren en te verantwoorden.' Hij 'ontwikkelt een persoonlijke visie op het beroep' (...) en 'kan deze visie verwoorden en verantwoorden, mede op basis van theoretische concepten, van actuele inzichten en van relevante ontwikkelingen in de (multiculturele) samenleving, in zijn vakgebied en in de beroepscontext en/of vervolgonderwijs van leerlingen. Hij is zich bewust van zijn professionele verantwoordelijkheid tegenover leerlingen, ouders, school en anderen. Tevens onderkent hij de ethische aspecten van zijn beroepsuitoefening en (over)ziet [hij] de morele en politiek-culturele implicaties van zijn handelen in een grote verscheidenheid aan contexten en netwerken.' Meer in concreto heeft hij leren 'omgaan met morele dilemma's': hij is kan uit zijn eigen lespraktijk voorbeelden geven van keuzes in ethische/morele dilemma's, kan deze dilemma's met behulp van theoretische inzichten of concepten analyseren, kan zijn keuzes verantwoorden, en is zich bewust van de implicaties van die keuzes.

Maar blijkens de bovenstaande citaten nemen de Hollanders de *professionele plichten* niet serieus. Vergeleken met de Vlaamse deontologische benadering, kiezen zij voor moreel en ethisch relativisme: elke keuze is goed, zolang de professional een goed verhaal kan ophangen om zijn keuze te rechtvaardigen. Mag ik een seksuele relatie met een leerling uit mijn klas aangaan? De Vlaamse aanstaande leraar krijgt te horen waarom dat niet mag, terwijl zijn Nederlandse collega's vrijblijvend worden uitgenodigd om de voor- en tegenargumenten evenwichtig te inventariseren en een persoonlijke keuze in dit 'dilemma' te maken, althans als dat onderwerp toevallig tijdens hun lerarenopleiding aan de orde zou komen. Mag ik een leerling een bonuspunt voor een repetitie geven omdat hij (zij) in de lessen zo goed z'n best heeft ge-

daan? Nederlandse lerarenopleiders zullen wijzen op het rolconflict tussen docent en examinator, maar zullen hun trainees de ruimte geven om in dit 'dilemma' tot een eigen afweging te komen. Hun Vlaamse collega's zullen daarentegen de deontologie van de examinator voorop stellen: hij moet als Vrouwe Justitia opereren en mag zijn blinddoek dus niet afdoen!

Nederlandse krantenlezers verlekken zich en verbazen zich telkens weer hoe het zover heeft kunnen komen dat sommige leraren/docenten fundamentele spelregels van professionele integriteit blijken te schenden. Telkens weer belooft het ministerie dat de regelgeving en het toezicht verscherpt zal worden. Maar niemand legt de vinger op de wonde: zowel voor leraren als voor lerarenopleidingen is de professionele plichtenleer een onontgonnen gebied, een *terra incognita*.

Ik zou het met haar eens zijn als de Onderwijscoöperatie de stelling poneert dat de overheid geen voorschriften moet geven over de beroepshouding die studenten aan het eind van hun initiële beroepsopleiding moeten hebben ontwikkeld en dat studenten niet voortijdig door de opleiders mogen worden heengezonden als ze verwerpelijke normen, waarden en opvattingen koesteren.⁷ Maar in haar stellingname op het punt van onderwijsrecht en beroepsethiek schiet de Onderwijscoöperatie te ver door. De Vlaamse benadering verdient de voorkeur: een gedegen kennisbasis op het gebied van de professionele deontologie behoort tot de noodzakelijke startbekwaamheid van iedere leraar. Aanstaaende leraren moeten de fundamentele juridische en beroepsethische feitenkennis en vaardigheden verwerven die een noodzakelijke (maar niet voldoende) voorwaarde vormen om als professional verantwoordelijk te handelen. Het is wenselijk dat de Nederlandse overheid dat, net zoals in Vlaanderen, wettelijk vastlegt.

Wes Holleman
ethische kroniek 11-11-2011
<http://www.onderwijsethiek.nl>

¹ Bijvoorbeeld: http://www.provant.be/binaries/modules_lerarenopleiding_tcm7-119032.pdf; of <http://www.cvolimlo.be/extra/brochure2011.doc> en <http://www.cvolimlo.be/extra/1112LEV.doc>.

² <http://www.ond.vlaanderen.be/nieuws/archief/2007/2007p/0420-basiscompetenties.htm>, met link naar <http://www.ond.vlaanderen.be/nieuws/archief/2007/2007p/files/0420-bijlage4.pdf>.

³ <http://www.onderwijscooperatie.nl/onderwijscooperatie-bekwaamheid.html?onco&artikelen&408> (11/8/2011).

⁴ http://www.bekwaamheidsdossier.nl/cms/bijlagen/discussienota_uitgangspunten_herijking.pdf (30/9/2011, blz. 8).

⁵ In Frankrijk brak daarover vorig jaar een rel uit. Aspirant-leraren zonder praktijkervaring maakten er bezwaar tegen dat na een theoretische leergang Onderwijsrecht en Deontologie van hen verwacht werd dat ze naar professionele maatstaven op adequate wijze praktijkcasussen konden oplossen. Bovendien waren de beoordelingsmaatstaven volstrekt onduidelijk. URL: <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=1832> (8/7/2010).

⁶ http://www.kennisbasis.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=51&Itemid=36

⁷ Uiteraard binnen zekere grenzen. Wie zich ernstig misdraagt op z'n stage, loopt het risico dat hij (zij) z'n stage moet overdoen of dat hem (haar) zelfs de toegang tot volgende stages ontzegd wordt.